KERK in DEN HAAG

DE STAD DIE LEEFT EN BESCHOUWT | NOVEMBER 2026 | KERKINDENHAAG.NL

PAGINA 3

‘Bedside Singers zingen voor de ziel op reis’

PAGINA 4

‘Arbeidsmigranten zijn de moderne slaven voor onze welvaart’

PAGINA 5

‘Luisteren naar wat niet gezegd wordt’

VERDER: Onze wereld heeft heiligen nodig! ■ Ultra-onverdraagzaam roeptoeteren ■ Heerlijk eten mag niet eerlijk heten ■ Praten over je laatste wensen

Gedeelde kwetsbaarheid

Waar is de hoop als je kind vastloopt?

Steeds meer jongeren vallen uit in onze huidige samenleving. Hoe komt dat en wat kunnen we hieraan doen? Daarover gaat het symposium *Groter dan ik*, dat door de Nieuwe Badkapel wordt georganiseerd tijdens de Maand van Gemis.

KLEURETS: GUUS KUIT

‘Er zijn veel jongeren die moeizaam hun weg zoeken.’

‘Je leest in de krant en ziet op televisie dat steeds meer jongeren uitvallen’, vertelt ds. Charlotte van der Leest van de Nieuwe Badkapel in Scheveningen. Het vormt de aanleiding om in deze kerk een symposium te organiseren over jongeren en jongvolwassenen die vastlopen in de huidige maatschappij. ‘Ik kom het ook tegen in het kerkelijk werk. Er zijn veel jongeren die moeizaam hun weg zoeken, die het zacht gezegd mentaal niet al te gemakkelijk hebben. Dat kan variëren van jongeren die zich enorm down voelen tot uiteindelijk zelfs schooluitval. Soms zit daar zwaardere psychische en psychiatrische problematiek achter. Het komt voor in alle lagen van de samenleving, ook bij gezinnen waar kinderen in principe niets tekort zijn gekomen. Wij vinden dat een goede reden om hierbij stil te staan. Wat is er aan de hand?’

Vrije tijd

Pauline Calmez zal tijdens het symposium haar inzichtgevende ideeën en ervaringen rond deze problematiek delen. Zij is deskundige als het gaat om mentale problematiek bij jongeren en jongvolwassenen. ‘Als maatschappelijk werkster kreeg ik te maken met jongeren die allerlei problemen hadden. In eerste instantie vooral jongeren met externaliserend gedrag, dus jongeren die de criminaliteit ingingen. Later op de scholen ontdekte ik juist dat jongeren hun problemen ook kunnen internaliseren en heel angstig, depressief, teruggetrokken en eenzaam raken.

‘In het delen van ervaringen kan hoop liggen’

Wat voor mij de rode draad is in het werken met deze jongeren, is dat ik zie dat heel veel jongeren wel naar school gaan, maar dat ze eigenlijk niets te doen hebben in hun vrije tijd. Terwijl ze meer vrije tijd hebben dan dat ze daadwerkelijk op school zitten. Wat je doet in je vrije tijd is heel erg bepalend voor hoe je gevormd wordt. Zijn er mensen die jou echt zien, die naar jou luisteren, die er voor je zijn, die jou helpen om de complexe samenleving te begrijpen? We verwachten van jongeren dat ze hun vrije tijd zelf organiseren, terwijl ergens bij horen heel moeilijk zelf te organiseren is in deze individualistische samenleving. Daarom ben ik Netwerk Nieuw Rotterdam gestart. Daar bouwen we aan een sterke gemeenschap waar je erbij hoort en vrienden kunt maken, betekenisvolheid ervaart en ook goede dingen gaat doen voor anderen. Dus eigenlijk een soort inhoudelijke tegenhanger van de samenleving zoals die nu is.’

Verlies en gemis

Het is geen toeval dat het symposium in november wordt gehouden. Het maakt deel uit van een groter programma van de Nieuwe Badkapel in de Maand van Gemis, want volgens Van der Leest gaat er veel verdriet gepaard met het thema van het symposium. ‘Telkens als ouders en grootouders foto’s van hun (klein)kind van vroeger zien, dan snijdt dat door hun ziel, omdat ze het verschil met nu zien. Wat is er met mijn kind aan de hand? We willen daar graag over doorpraten met deze directbetrokkenen, maar ook met zorgverleners en docenten die om deze jongeren heen staan. Juist omdat het best een eenzame weg is om dit mee te maken. De kerk is bij uitstek een geschikte plek om een kwetsbaar gesprek te voeren. Om stil te staan bij gevoelens van verlies en gemis. Ik denk dat in dit delen van ervaringen hoop ligt.’ Calmez is het daarmee eens en vult aan dat hoop vaak in kleine dingen zit. ‘Het gaat om gezien worden, verbinding, betekenisvolheid. Als we daar als samenleving voor openstaan en tijd voor elkaar nemen, dan kunnen we daarmee een heel groot verschil maken.’

Froukje van der Wal

Het symposium *Groter dan ik* wordt gehouden op zaterdag 14 november vanaf 14.30 uur en maakt deel uit van de Maand van Gemis. Informatie en aanmelding: www.maandvangemis.nl

De stille ruimte in ons

Wim Davidse presenteert zijn nieuwe boek *De stille ruimte in ons*. In zijn boek beschrijft Davidse zijn reis naar binnen langs mystici uit Oost en West en via een dagelijkse stiltepraktijk. Daarbij kantelde zijn gereformeerde geloof. God was veel dichterbij dan hij dacht. Ds. Theo Hettema spreekt over ‘Wegen naar binnen’ en Greco Idema van uitgeverij Volzin vertelt waarom hij het boek wilde uitgeven. Ds. Sara Dondorp is gastvrouw en begeleidt het gesprek met aanwezigen na de pauze.

Za. 21. 14 u. Bosbeskapel, Bosbesstraat 5

FOTO: JULIA BOLDT VIA PIXABAY

Word jij de nieuwe hoofdredacteur van *Kerk in Den Haag*?

We zoeken iemand met journalistieke ervaring – of talent in diverse aspecten hiervan – die ons blad helpt te ontwikkelen naar de toekomst, zowel in print als digitaal. Word je enthousiast bij de gedachte alleen al? Slijp je potlood en reageer op de vacature op pagina 7!

FOTO: SWEETLOUISE VIA PIXABAY

Allerheiligen

November begint op de rooms-katholieke kalender met twee bijzondere dagen: Allerheiligen op 1 november en Allerzielen op 2 november. Voor velen is Allerzielen een vertrouwde en troostrijke dag. Wat Allerheiligen betekent is vaak minder bekend. Pastoor Tom Kouijzer van Parochie de Vier Evangelisten schrijft over de bedoeling van deze feestdag en hoe die nu in ons leven een plek kan krijgen. Parochiaan Regina van Rijckevorsel vertelt wat Allerheiligen voor haar persoonlijk betekent.

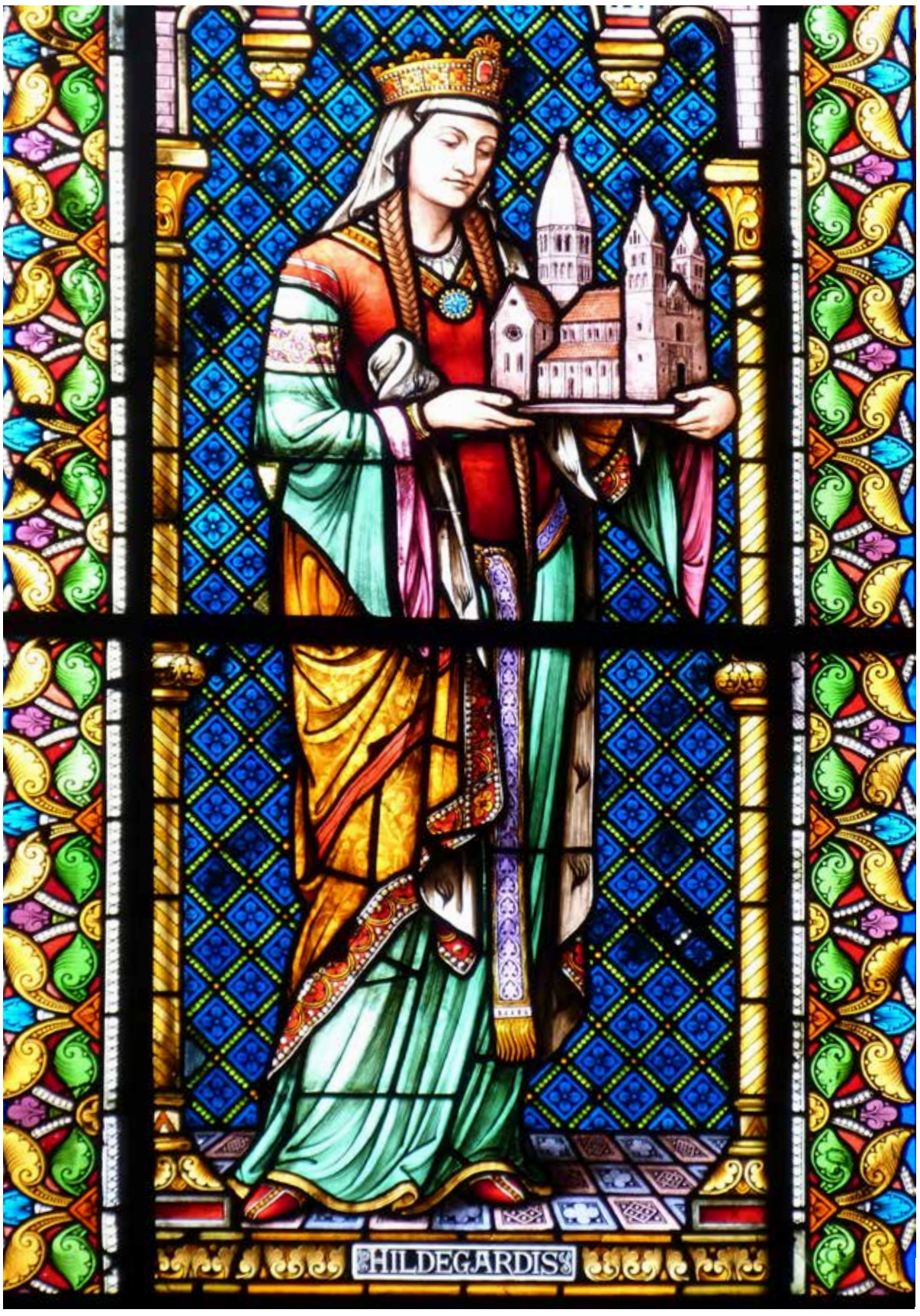

BEELD: WIKIMEDIA COMMONS

‘Een feestdag over mensen die midden in het leven stonden’

Met Allerzielen gedenken we onze overleden dierbaren en spreken we ons geloof uit dat we met hen verbonden blijven door een liefde die sterker is dan de dood. Maar wat is Allerheiligen? Het woord ‘heilig’ doet algauw denken aan beelden in een kerk, aan mensen die ver van ons afstaan. Toch gaat dit feest juist over mensen die midden in het leven stonden. Vrouwen en mannen die God zochten in hun dagelijks bestaan en die het evangelie handen en voeten gaven. Van sommigen kennen we de naam. Van talloze anderen is die allang vergeten. Gewone mensen, die nooit de geschiedenisboeken hebben gehaald. Hun namen staan geschreven in de palm van Gods hand.

Zaligsprekingen

Op Allerheiligen horen we de zaligsprekingen uit de Bergrede van Jezus. Hij noemt de zachtmoedigen zalig, en ook de barmhartigen en de vredestichters. Hij spreekt over mensen die hongeren en dorsten naar gerechtigheid. In hun leven wordt iets zichtbaar van Gods koninkrijk: een wereld waarin Gods liefde richting geeft aan hoe wij met elkaar omgaan. Juist daaraan heeft onze samenleving behoefte. Zorgen over de toekomst kunnen ons moedeloos maken. Harde woorden en wantrouwen drijven mensen uiteen. De verleiding is groot om ons terug te trekken in ons eigen gelijk. De woorden van Jezus bieden ons een hoopvolle richting. Ze nodigen ons uit om zachtmoedig te blijven, ook wanneer het gesprek verhardt. Om barmhartig te zijn tegenover wie tekortschiet. Om vrede te stichten waar mensen tegenover elkaar staan. Allerheiligen laat ons zien dat mensen die weg werkelijk kunnen gaan. Ook wij kunnen in ons dagelijks leven iets van Gods liefde zichtbaar maken. Onze wereld heeft zulke mensen nodig. Onze wereld heeft heiligen nodig!

Tom Kouijzer

Omringd door heiligen

Regina van Rijckevorsel, parochiaan bij de Vier Evangelisten, vertelt wat Allerheiligen voor haar betekent: ‘Heiligen zijn voor mij ervaren medereizigers, de grote broers en zussen in het geloof. Ze kunnen mij helpen om me op God te richten. Voor mij is Allerheiligen een moment van verbinding. Het herinnert me eraan dat we op de schouders staan van degenen die voor ons kwamen, dat we deel uitmaken van een spirituele familie die verder reikt dan de dood. We staan er niet alleen voor, maar worden gedragen door een lange geschiedenis van inspirerende mensen. We worden ook nu door hen omringd.’

Van Rijckevorsel heeft een speciale band met de heilige Hildegard von Bingen: ‘Zij was een diepgelovige en was onder meer ook componiste, wetenschapster en edelsteen- en kruidendeskundige. En dat allemaal terwijl ze lichamelijk niet erg sterk was. Omdat ik geïnteresseerd ben in kruidengeneeskunde en edelsteentherapie, is zij op mijn pad gekomen. Haar ideeën over voeding en de balans tussen lichaam, ziel en geest zijn voor mij een enorme inspiratiebron voor een bewuste levensstijl. In Gods schepping zag zij *viriditas*, wat groenkracht of levenskracht betekent. Alles wat leeft, draagt die goddelijke levenskracht in zich. In deze tijd, waarin we zoeken naar een goede omgang met de natuur, herinnert zij ons eraan dat we met respect en

‘Hildegard was een powervrouw’

verwondering met de schepping moeten omgaan. Hildegard keek heel holistisch naar het leven: alles is met elkaar verbonden; geloof, natuur, muziek en gezondheid vormen één groot geheel. Ze was een ongekende powervrouw. In een door mannen gedomineerde wereld sprak zij zich moedig uit en adviseerde ze pausen en keizers. Haar leven laat zien dat geloof geen passieve zaak is, maar dat je je talenten volop mag en misschien wel moet inzetten.

Of ik tot haar bid? Hildegard geloofde dat muziek de ziel dichter bij God kan brengen. Als ik naar haar prachtige muziek luister of daarop mediteer, fungeert dat voor mij als een open venster. Ik voel een diepe verbondenheid en sluit me als het ware aan bij haar intentie. Ik bid dan niet zozeer tót haar, maar ik bid met haar mee. Bidden is voor mij vooral een innerlijke houding. Muziek en stilte kunnen ook een gebed zijn.’

Greet Kappers

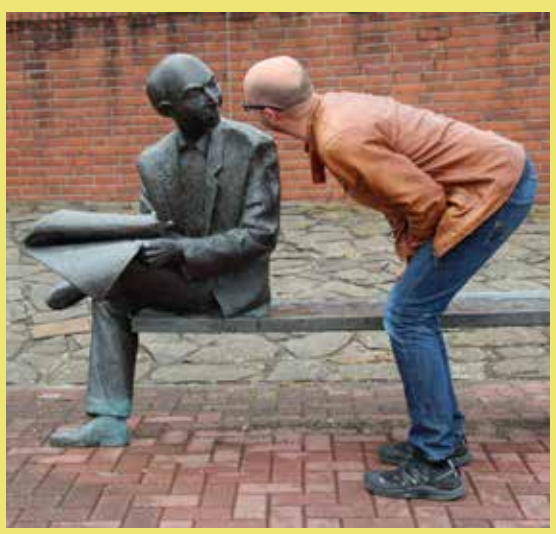

FOTO: PEGGY MARCO VIA PIXABAY

Verwondering

Plato noemde verwondering kenmerkend voor de filosoof. Hij lijkt te bedoelen: een verwonderd iemand neemt niets voor lief. Een verwonderd mens zal vaak een stapje terug zetten, om de dingen nog eens vanuit een andere gezichtshoek te bekijken. In vier winterlezingen zal Johan Goud een reeks inspirerende voorbeelden van het verwonderd leven en denken langslopen en onderzoeken.

Vanaf wo. 18. 14-16 u. Remonstrantse kerk, Laan van Meerdervoort 955.
Toegang: € 15 per keer.
Info: denhaag.remonstranten.nl.
Opgave via 070-3250779
of denhaag@remonstranten.nl

Dansen met de dood

De voorstelling *Dansen met de Dood* gaat over onze sterfelijkheid, maar stelt daarmee vooral vragen over het leven. Wat vinden we werkelijk belangrijk? Wat betekent verbinding? En wat gebeurt er als we de dood niet wegstoppen, maar haar even onder ogen komen? In de voorstelling komen dansers, live klassieke muziek, koorzang en theater samen. Muziek, zang en dans bewegen zich rondom de bezoekers, waardoor zij midden in de ervaring terechtkomen.

Do. 12 en vrij. 13. 20.15 u. Za 14. 16 en 20.15 u. Lutherse Kerk, Lutherse Burgwal 7-9. Info en kaarten vanaf € 17,50 via tresonanz.com

FOTO: TRESONANZ

Heilige momenten

Zingen voor de ziel op reis

Met een klein groepje zingen Bedside Singers, zacht en meerstemmig, voor mensen in hun laatste levensfase. In het hospice, verpleeghuis of thuis.

BEELD: THECRIMSONMONKEY VIA ISTOCK

De Bedside Singers zongen voor het eerst in Amsterdam en daar bleef het niet bij. Inmiddels zijn er verspreid over Nederland zo'n 45 koren die troostrijke en rustgevende liederen zingen voor mensen in de laatste levensfase. Carolien Smit en Yvonne Voorbij zijn twee van de acht Bedside Singers in Den Haag. Zij zingen om 'ruimte te bieden aan ontspanning, troost, afleiding of bezinning' en doen dit speciaal voor mensen in hun laatste levensfase. Ze zingen driestemmig in wisselende samenstellingen in hospices, verpleeghuizen en bij mensen thuis. De Bedside Singers zijn niet gebonden aan een bepaalde geloofsrichting en zingen voor iedereen die dat wil.

Rugzak

'We zien vaak dat de zang wat doet met mensen', zegt Carolien Smit. 'Voordat je binnenstapt doe je je eigen rugzak af. Je stapt over een drempel, waarvan je je heel erg bewust bent dat het bijzonder is dat je naar binnen mag.' Ze benadrukt dat ze niet optreden maar toezingen, en noemt dat een groot verschil. 'We willen in alle rust, afgestemd op de persoon en de situatie zingen. Soms is één lied genoeg, soms meer. Dat kan eenmalig, maar we komen ook wel vaker terug.' De zangers stemmen voortdurend af op degene voor wie ze zingen. Woorden kunnen ook te veel zijn, dan worden er alleen klanken gezongen. Zingen op zo'n kwetsbaar moment kan aangrijpend en mooi zijn voor alle aanwezigen. Zo waren ze bijvoorbeeld bij een oudere man die zou gaan overlijden. Zijn vrouw en kinderen waren er ook. De vrouw hoorde niet meer zo goed en verstond bij de aankondiging van een lied per abuis Edelweiss. Zij reageerde daar enthousiast op, omdat haar man dat altijd zo mooi had gevonden. Dit lied zat destijds niet in het repertoire, maar werd wél gezongen, waarbij ook de kinderen meededen. Een andere keer zongen ze voor een man die onrustig was. Zijn vrouw en zoon waren erbij. Hij werd door het zingen rustiger en kon meer ontspannen.

'Soms is één lied al genoeg'

Het gebeurt ook dat mensen zachtjes meezingen, soms geluidloos. Yvonne Voorbij: 'Wij ervaren dat als heilige momenten. Je komt bij iemand op een heel kwetsbaar moment. Ik vind het mooi om juist dan in iemands leven dichtbij en van betekenis te mogen zijn.'

Verstilling

Op de vraag of ze naast ontspanning ook berusting zien, zegt Carolien Smit: 'Eigenlijk wel, dat is wat we proberen te doen. Ik word er blij van om te zien dat iemand in zijn "eigen zijn" komt. Zingen is een universele taal van de ziel. Je raakt iets waar je met woorden niet zo gauw komt. Het roert en het raakt, het verbindt en geeft verstilling. We zingen vanuit het hart. Het eind van het leven wordt vaak ver weggehouden en door het zingen laat je zien hoe mooi het is hier aandacht aan te besteden. Voor de persoon zelf, maar ook voor de naasten. Voor mij gaat het er vooral om het einde van het leven in beeld te brengen, dat het er mag zijn. We komen hierdoor heel dicht bij de essentie van wat leven is.'

Jolly van der Velden

Iedereen kan de Bedside Singers benaderen met een verzoek, er zijn geen kosten verbonden aan het zingen. Informatie: bedsidesingers.nl/denhaag

Laatste wensen

'Je levenseinde hoeft geen taboe te zijn'

Met je dierbaren de wensen voor je uitvaart bespreken. Een goed idee, maar in de praktijk vaak niet makkelijk. Voor haar wijkgemeente stelde Anneke Maljaars een boekje samen, bedoeld om het gesprek te openen.

FOTO: ANNE-HELENE BORGTS

Jeanne van den Akker (l) en Anneke Maljaars

'Ik heb iets met begrafenissen, hoe gek dat misschien ook klinkt. Ik houd van de sereniteit, de gesprekken, het levensverhaal van de overledene waar je vaak maar een stukje van kent.' Aan het woord is Anneke Maljaars. Enige tijd geleden nam zij het initiatief voor het boekje *Memento Mori* van de Haagse protestantse wijkgemeente De Drieklank, waarin mensen hun wensen rondom hun uitvaart kunnen vastleggen. 'Na afloop van de begrafenis van een gemeentelid hadden we het erover dat het goed is om met je dierbaren te praten over je laatste wensen. Maar waar begin je? Het is zo'n moeilijk en zwaar onderwerp.'

Huisbezoeken

Maljaars, met een achtergrond als communicatieadviseur, dacht al snel aan een boekje en ging op zoek naar bruikbaar materiaal. 'Niets paste echt, maar wat ik vond heb ik gebundeld. Aan de hand van gesprekken met onze pastorale werkgroep heb ik het aangevuld om het in een kerkelijke context toepasbaar te maken. Het boekje is in 2024 geïntroduceerd op Gedachteniszondag, de dag waarop we jaarlijks de gemeenteleden herdenken die in het afgelopen jaar zijn overleden. We hebben het niet actief uitgedeeld, want we merken dat het een onderwerp is waarmee je niet te snel moet gaan. De predikant en de leden van de pastorale werkgroep hebben het boekje standaard in hun tas. Ze praten erover bij huisbezoeken en laten het boekje achter.'
Gemeentelid Jeanne van den Akker was blij met het boekje en maakte een afspraak met haar zoon en dochter. Ook predikant Jantine Veenhof was erbij. 'Mijn kinderen doen er echt niet onverschillig over, maar ze weten niet helemaal hoe ik persoonlijk in mijn geloofsleven sta. Bij mijn afscheid zouden ze daaraan voorbijgaan. "Je vraagt ons wel wat", zeiden mijn kinderen, maar uiteindelijk vonden ze het mooi. En het bijzondere was dat we het niet alleen over mijn afscheid hadden, in het gesprek kwam ook mijn leven voorbij, met al zijn voor- en tegenspoed.'

Bloei

Het boekje lijkt in een behoefte te voorzien. 'Inmiddels zijn we toe aan de derde oplage', vertelt Maljaars. 'Onze wens is nog wel om ook met een jongere groep het gesprek aan te gaan. We hebben dit gepolst bij een van onze Bijbelkringen, maar daar reageerden ze niet direct enthousiast. Mensen vinden het moeilijk om na te denken over hun vergankelijkheid, zeker als ze nog in de bloei van hun leven zijn.' Van den Akker: 'Ze denken dat het hun niet zal overkomen! Totdat er bijvoorbeeld een vriend in hun buurt overlijdt.'

'Het is moeilijk om na te denken over je vergankelijkheid'

'Je hoeft het boekje niet letterlijk in te vullen, het kan ook een manier zijn om het gesprek op gang te brengen', legt Maljaars uit. 'Al heb je het boekje maar een keer doorgenomen en wat onderwerpen besproken. Als iemand overlijdt, is het voor de nabestaanden fijn dat er iets op papier staat, al zijn het maar een paar liederen.' 'Het is natuurlijk ook een goede handleiding', zegt Van den Akker, 'Zo kun je geen dingen overslaan. Alles staat nuchter op papier, los van alle emoties. Het boekje laat zien dat je levenseinde geen taboe hoeft te zijn. En zo wordt het een afscheid naar je eigen wensen, zoals je leven was en hoe je dacht en voelde. Sommige mensen zullen zeggen: ze zoeken het maar uit, ik ben er toch niet bij. Maar ik wil graag zelf de touwtjes in handen hebben. Ik wil er toch mijn stempel op zetten.'

Anne-Helene Borgts

Het boekje Memento Mori is te downloaden via de QR-code.

Het boekje wordt ook gebruikt bij de bijeenkomst 'Je eigen uitvaart voorbereiden' in de Nieuwe Badkapel op 18 november om 14 uur. Info en aanmelden via maandvangemis.nl

Onbeperkte gastvrijheid

De naakte mens aan onze grens

Tijdens het recente Haagse symposium *Niemand is illegaal* sprak Derk Stegeman over de schrijnende toestanden aan de grenzen van Europa en hoe wij deze werkelijkheid verdringen. Zoals de gebeurtenissen in Ceuta, waar Marokkaanse jongens strandden of verdronken in hun poging Europa te bereiken. 'Bescherming van de mens is belangrijker dan bescherming van de grens.'

In het globale zuiden ploeteren meer moderne slaven dan ooit voor onze welvaart, hun producten komen vrijelijk de grens over. Maar de mensen achter die arbeid moeten verborgen blijven. De Marokkaanse jongens die in Marokko nauwelijks perspectief hebben, verdronken of strandden in Ceuta. De grens tussen Afrika en Europa in de voormalige kolonie markeert zo een historisch onrecht dat doorwerkt en voortduurt.

'Europa's zuidgrens is de dodelijkste ter wereld'

Cynisch is vervolgens hoe deze plotselinge oversteek van al die Marokkaanse jongeren achteraf inzet bleek van een geopolitiek machtsspel. De druk op Spanje en op Sanchez geeft nationalistische en polariserende krachten binnen Europa een duwtje in de rug. Ook illustreert Ceuta pijnlijk de extreme reisongelijkheid. Terwijl wij Europeanen als ware globetrotters de mooiste steden en stranden afschuimen, mochten de Marokkaanse moeders het hek niet door om een paar honderd meter verderop de lichamen van hun jongens te identificeren en ze mee te nemen voor een begrafenis. Ten slotte liet Ceuta ook weer zien dat we het liefst wegkijken van de doden aan onze grenzen. Migratiestromen worden gretig in de media uitgemeten met termen als golven, invasies en tsunami's. Maar dat we dood zaaien aan onze grenzen, verdringen we liever. Onze zuidgrens is de dodelijkste ter wereld.

Juridisch niemandsland

De Italiaanse filosoof Agamben helpt begrijpen waarom dit verdringen zo goed lukt. Vluchtelingen komen steeds vaker terecht in een grijs gebied waarin zij wel aan de macht van staten zijn onderworpen, maar nauwelijks door enig recht worden beschermd. Agamben verwijst naar de figuur van de *homo sacer* in het oude Romeinse recht, die uit de gemeenschap was verbannen en straffeloos gedood mocht worden. Agamben noemt dit leven 'naakt leven': menselijk bestaan dat 'biologisch wordt beheerd, maar politiek nauwelijks meetelt'. Zo zijn ook vluchtelingen in toenemende mate kwetsbaar en vogelvrij, bivakkerend in grijs gebied, juridisch niemandsland. Hun leven baat ons economisch niet, hun dood schaadt ons ethisch niet. De dood van deze mensen onthult de huidige wereldorde: al dolend of stervend brengen zij de werkelijke regel van deze orde aan het licht.

FOTO: ALXEYPNFEROV VIA ISTOCK

Bescherming

Hoop voor Europa ontleen ik aan Benedictus van Nursia (480-ca. 543), die ons zijn *Regel voor monniken* naliet. Benedictus bakende de grenzen van het klooster streng af; *claustrum* betekent letterlijk afgesloten plaats. En toch is de gastvrijheid een cruciale waarde in zijn *Regula*. Benedictus' regel koppelt de opdracht tot gastvrijheid aan de beroemde woorden van Jezus uit Matteüs 25. Benedictus stelt dat alle gasten opgenomen moeten worden als Christus zelf, omdat Hij zal zeggen: 'Ik was een vreemdeling en u hebt mij opgenomen.' Hoe zouden we de gastvrijheid kunnen begrenzen, als Christus de volgende kan zijn? Christus is de *homo sacer*, de 'naakte mens' aan onze grens. En Benedictus leert ons vanuit de afgeslotenheid van zijn klooster, dat de bescherming van de mens belangrijker is dan de bescherming van de grens. Deze regel sluit niet uit. De regel van deze gemeenschap kent geen uitzonderingen die haar bevestigen.

Derk Stegeman
Directeur-bestuurder van Stek, stichting voor stad en kerk; voorzitter Werkgroep Vluchtelingen van de Raad van Kerken in Nederland

Dit artikel is een sterk ingekorte versie.

De integrale lezing inclusief verwijzingen is te vinden via de QR-code.

IN-DRUK DE SCHOUDERS ERONDER

In 1996 werd 16 november door de Verenigde Naties uitgeroepen tot Dag van de verdraagzaamheid. Alle reden om daar in deze tijd van Engelen-rellen en een Malieveld vol ultra-onverdraagzaam geroeptoeter even bij stil te staan. De VN wil met deze dag wereldwijd tolerantie, respect en begrip bevorderen, las ik. Sinds 1996 is daar nog niet zoveel van terechtgekomen. De sociale media zijn helaas ook asociale vindplaatsen geworden van woede, bedreiging en misleidende informatie. Dat konden we eind vorige eeuw nog niet voorzien. Het was toen enkele jaren na de val van de Berlijnse muur en de ineenstorting van het reëel bestaande communisme. Optimisme alom: er werd zelfs beweerd dat met de overwinning van de liberale democratie de geschiedenis ten einde was gekomen.
Maar zo gemakkelijk laat de geschiedenis zich niet in onze denkkaders persen. Er bleken overigens nog heel wat onbetaalde rekeningen uit het verleden te liggen. De zwartepietendiscussie bepaalde ons bij de naweeën van het Nederlandse aandeel in de slavenhandel. Het bleek heel moeilijk om verdraagzaam en respectvol in gesprek te blijven met mensen van kleur die daar aandacht voor vroegen. Ook werd ik niet vrolijk van de discussies tijdens de coronapandemie. Wie zich kritisch uitte over het overheidsbeleid werd een wappie genoemd. In een land waarin traditioneel respectvol werd omgegaan met mensen die vaccinatie afwijzen, werden vriendschappen beëindigd en gezinnen verscheurd.
Veel Nederlanders menen dat verdraagzaam en tolerant zijn ons aangeboren is, maar de praktijk is weerbarstiger. Het woord verdraagzaam alleen al impliceert dat er ergens aan getild moet worden. Het gaat niet vanzelf. Je moet er de schouders onder zetten: wat je draagt is soms ongemakkelijk. De botsing met eigen overtuigingen boezemt je afkeer in. In veel families heeft men er moeite mee het zwarte schaap van de familie niet te verstoten. Wat is het moeilijk aan eigen overtuigingen en principes vast te houden en de ander niet als de vijand te zien. Niets nieuws onder de zon.
De apostel Paulus schreef dat God, toen wij nog vijanden waren, ons al liefhad. Het inzicht dat wij in Gods geduld mogen bestaan, struikelend en mistastend, kan ons helpen ook geduld met elkaar te hebben. Iemand schreef eens over dat bekende woord van Jezus, dat wij dagelijks ons kruis op ons moeten nemen. Zelf dacht ik daarbij direct aan de bereidheid voor je geloof te lijden. Maar ach, wat hebben wij te vrezen in dit keurig aangeharkte land? Of moet je dan denken aan christelijke asielzoekers die in sommige azc's met pesterijen te maken hebben?
Terug naar de gedachte die mij trof: dat kruis ben ik zelf. Iedere dag moet ik bereid zijn Rob van Essen mee te torsen. Verdraagzaamheid begint met het besef – of we nu gelovig zijn of niet – dat het leven een geschenk is. We zijn uit ouders geboren die wij niet uitgekozen hebben, zijn dagelijks afhankelijk van bekenden en onbekenden die het weefsel van samenleven in stand houden. Niet voor niets schreef de apostel: 'Verdraag elkaar en vergeef elkaar.' Het proberen waard.

Rob van Essen

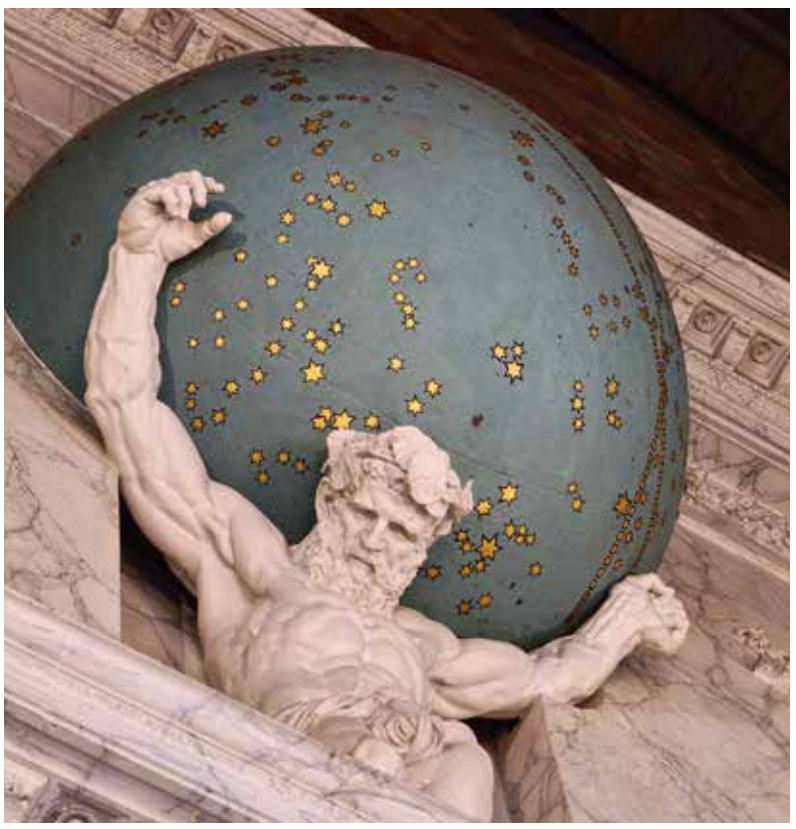

FOTO: ROB OO VIA FLICKR

Helpen bij verlies en verdriet

FOTO: STOCKSNAP VIA PIXABAY

Ieder mens krijgt vroeg of laat te maken met verlies, aan de dood en/of aan het leven. Ds. Charlotte van der Leest en Niels Rijke gaan hierover in gesprek met emeritus hoogleraar psychologie Manu Keirse. Keirse is een veelgevraagd spreker over gezondheidszorg, rouw, verschillende vormen van verlies en de laatste levensfase. Uitgangspunt voor het gesprek is zijn boek *Helpen bij verlies en verdriet*. Het is niet noodzakelijk om het boek voorafgaand aan de bijeenkomst gelezen te hebben.

Za. 28. 15.30 u. Nieuwe Badkapel, Nieuwe Parklaan 90. Aanmelden via nieuwebadkapel.nl

Twee geloven op één kussen

FOTO: KARL BOERRE FRYDENLUND VIA PEXELS

De een stapt zondagochtend op de fiets om naar de kerk te gaan. De ander draait zich nog een keer om, om daarna in de duinen te gaan fietsen. Soms zeggen we dat de een wel en de ander niet gelooft, maar zou je niet kunnen zeggen dat ieder mens een idee heeft over wat er werkelijk toe doet in het leven? Hoe spreek je daarover en ga je om met verschillende visies op het leven? In twee avonden ontdekken deelnemers van elkaar waar zij staan ten opzichte van elkaars levensvisie. Is er *common ground* te vinden en zo niet, hoe laat je elkaar vrij? Begeleiding: ds. Rienk Lanooy.

Di. 17 en 24. 20-21.30 u. Kloosterkerk, Lange Voorhout 4. Aanmelden: kerkindestad@kloosterkerk.nl. Leden gratis, niet-leden € 5 per avond. Info via kloosterkerk.nl of lanooy@kloosterkerk.nl

Pastor naast de psychiater

‘Cliënten lijden vaak aan het leven’

De Haagse ggz-organisatie Parnassia heeft zes geestelijk verzorgers in dienst. Bij vragen rond zingeving en geloof kunnen cliënten bij hen terecht, als aanvulling op hun behandeling. Aan Kerk in Den Haag geven twee geestelijk verzorgers een inkijkje in hun werk.

FOTO: STELLALEVI VIA ISTOCK

Geestelijk verzorgers leiden ook groepen, zoals Bijbel- en gebedsgroepen.

‘We hebben bij Parnassia zes smaken’, vertelt protestants geestelijk verzorger Mineke Kroes. Haar collega Nanda de Hoop is katholiek geestelijk verzorger. Daarnaast zijn er een hindoeïstisch, een joods, een islamitisch en een humanistisch geestelijk verzorger. Bij behoefte aan een gesprek over geloofs- of zingevingsvragen kan een cliënt – zelf of via een verpleegkundige of behandelaar – een beroep doen op een van hen. Doorgaans is dat degene met de meeste aansluiting bij iemands religieuze of culturele achtergrond, maar in hun manier van werken verschillen ze weinig van elkaar. ‘Het belangrijkste is goed luisteren’, stelt De Hoop. ‘Ook naar wat er niet gezegd wordt’, vult Kroes aan. ‘Je moet heel gelaagd luisteren.’

Religieuze kleur

De individuele gesprekken met cliënten beslaan een groot deel van hun werktijd. ‘Voor sommige cliënten spelen kerk en godsdienst een grote rol’, vertelt Kroes. ‘Ook kan de inhoud van psychoses een religieuze kleur hebben.’ Soms hebben cliënten angstklachten die zich uitbreiden naar hun geloof. ‘Ze geloven dan bijvoorbeeld op een heel krampachtige manier en hebben een boosaardige god gecreëerd’, aldus De Hoop.
Soms komen mensen expliciet voor een gebed. Ook gebeurt het weleens dat een cliënt gedoopt wil worden en is een geestelijk verzorger betrokken bij de voorbereidingsperiode. Zo mogelijk wordt dan samengewerkt met een van de Haagse of Loosduinse kerkgemeenschappen.
Naast de individuele gesprekken leiden de geestelijk verzorgers ook groepen, veelal in de verslavingszorg. Daarnaast is er een groep voor mensen met een doodswens en zijn er Bijbel- en gebedsgroepen.

Theeschenkerij

Elke zondag wordt op het Parnassia-terrein aan de Monsterseweg een kerkdienst gehouden die voor iedereen toegankelijk is. Door mankementen aan het kerkgebouw wordt hiervoor tegenwoordig de theeschenkerij gebruikt. De diensten hebben een oecumenisch karakter; Kroes en De Hoop gaan beiden eens per maand voor en er is een team van katholieke en protestantse gastvoorgangers.

‘Een psychose kan religieus gekleurd zijn’

Ook is er een grote groep vrijwilligers betrokken, zoals kosters, pianisten en solozangers. ‘Ik vind het altijd een feestje om voor te gaan’, zegt De Hoop. ‘In de theeschenkerij, die wat kleiner is dan de kerk, ervaar ik nog meer dat we een gemeenschap zijn. De mensen die op het terrein wonen lijden vaak aan het leven en hebben hun geloof hard nodig. Dat merk je; het is niet lauw.
Kroes: ‘De beleving is vaak heel puur, met alles erop en eraan, ook met de angsten. Kortgeleden ben ik op maandag een Bijbelgroepje gestart waarbij we de teksten van de afgelopen zondag nabespreken. Wanneer er dan bijvoorbeeld iets is gelezen over God die straft, heb ik daar meteen werk aan. Er kunnen een heleboel andere teksten zijn gelezen over Gods liefde of barmhartigheid, maar over die ene zin moeten we het toch uitgebreid hebben.’

Moreel beraad

De geestelijk verzorgers nemen ook deel aan het moreel beraad. Zo’n beraad wordt aangevraagd wanneer een team of behandelaar aanloopt tegen een ethisch geladen dilemma en bijvoorbeeld moet kiezen tussen twee behandelwijzen waarbij er voor beide iets te zeggen valt. De Hoop: ‘Het kan gaan over vragen rond regie en autonomie en onmacht van behandelaren, zoals het inperken van vrijheden wanneer een cliënt zichzelf of anderen in gevaar brengt.
Ook vragen rond euthanasie komen aan de orde.’ Alle betrokkenen nemen deel aan het beraad en ook de cliënt wordt door iemand vertegenwoordigd. Zo komen de verschillende belangen op tafel en wordt uiteindelijk een weloverwogen keuze gemaakt. ‘Maar kiezen is altijd verliezen’, stelt De Hoop, ‘dus je moet kunnen beargumenteren waarom je voor een bepaald verlies hebt gekozen.’

Irna van der Wekke

Expositie over 60 jaar arbeidsmigratie in Den Haag:

‘Hun verhaal is ons verhaal’

Van 21 oktober tot 18 november is op het Lange Voorhout de outdoor-fototentoonstelling *60 jaar arbeidsmigratie in Nederland* te zien. Sahin Yildirim, initiatiefnemer van de tentoonstelling en zelf zoon van een Turkse arbeidsmigrant, wil daarmee de verhalen van voormalige gastarbeiders zichtbaar maken.

FOTO: DANIELLA VAN BERGEN

Twaalf jaar geleden schreef Sahin Yildirim (39) een boek in het kader van vijftig jaar Turkse arbeidsmigratie. Vervolgens werd hij in 2019 door toenmalig burgemeester van Rotterdam Ahmed Aboutaleb benaderd voor een expositie over vijftig jaar Marokkaanse arbeidsmigratie. Daarna kreeg hij steeds dezelfde vraag: waarom doe je niet iets met Grieken, Italianen, Spanjaarden en Joegoslaven die na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland kwamen? ‘Ik dacht: heel leuk, maar het is wel iets grootschaligs. Uiteindelijk besloot Atlas Cultureel Centrum met vertegenwoordigers van deze groepen de expositie over zestig jaar arbeidsmigratie op te zetten.’

150 nationaliteiten

In de tentoonstelling komen verschillende thema’s aan bod. De verhalen van dertig voormalige gastarbeiders, onder wie Italianen, Grieken en Spanjaarden, worden uitgelicht, naast die van dertig Nederlanders die bij hen betrokken waren, bijvoorbeeld als vrijwilliger van een kerk, docent of diplomaat. ‘Nederland is continu aan het veranderen. In Den Haag leven inmiddels meer dan 150 nationaliteiten met elkaar. Die diversiteit willen we in de expositie laten zien.’
Zijn eigen geschiedenis speelt een belangrijke rol in zijn interesse voor het onderwerp. Yildirim kwam als 12-jarige jongen vanuit Turkije naar Nederland. Zijn vader begon hier als schoonmaker en werkte jarenlang in de bouw. Zijn droom was om schooldirecteur te worden. Dat lukte hem niet, maar Yildirim later wel. ‘Hij moest zijn droom, zoals veel gastarbeiders, opofferen om brood op de plank te brengen.’

Wereldkaart

Het raakt Yildirim nog steeds dat zijn vader naar een land vertrok waarvan hij niet eens wist waar het op de wereldkaart lag. ‘Hij kende het land en de cultuur niet.’ Toch bood Nederland hem kansen om zich te ontwikkelen en bouwde hij er een leven op waar hij nog altijd trots op is. Zo werkte Yildirims vader onder meer op Schiphol. ‘Elke keer als we op vakantie gaan, zegt hij: “Hier heb ik gewerkt.” Dan zie je hoe trots hij is.’
Met de tentoonstelling wil Yildirim ervoor zorgen dat de verhalen van de eerste generatie niet verloren gaan. Hij wil zowel de mooie kanten, zoals de kansen, als de minder mooie kanten van arbeidsmigratie laten zien, zoals racisme en de taalbarrière. De tentoonstelling is ook in het bijzonder gemaakt voor de volgende generaties.

FOTO: ATLAS CULTUREEL CENTRUM

Mevrouw leert fietsen met hulp van vrijwilligers.

‘Hun verhaal is eigenlijk ons verhaal. Ik ben de tweede generatie, mijn kinderen de derde generatie. En er zijn ook veel families waar er al een vierde of vijfde generatie is.’

‘Hij moest zijn droom opofferen voor brood op de plank’

Ook de rol van de kerken krijgt aandacht. Vrijwilligers hielpen arbeidsmigranten onder meer met taallessen en begeleidden vrouwen bij hun deelname aan de samenleving. Yildirim wil dat de geschiedenis van arbeidsmigratie ook een plek krijgt in het onderwijs. ‘Er is heel weinig te zien in de schoolboeken over arbeidsmigratie en de bijdrage van de arbeidsmigranten aan de Nederlandse economie. Dat moet anders.’

Elise Spetter

Rooms-Katholieke kerken

Parochie Maria Sterre der Zee. Info: rkdenhaag.nl
Centrum. Jacobus de Meerderekerk, Parkstr. 65a. Nederlands: zo. 9 u, 11 u.
Schilderswijk. Marthakerk, Hoefkade 623. Zo. 9.15, 13 u. Engels/Afrikaans
Haagse Hout. Paschaliskerk, Wassenaarseweg 53. Zo. 9.30 u.
Marlot. Onbevlekt Hart van Maria, Bloklandenplein 15. Za. 17 u. Zo. 15 u. Portugees, 17 u. Italiaans
Zeeheldenbuurt. Ignatiuskerk, Elandstr. 194. Zo. 11 u. 2/11 19.30 u. Allerzielen
Regentessekwartier. Agneskerk, Beeklaan 188. Za. 20 u. Zo. 9.30 u., 11.30 u. 2/11 19.30 u. Allerzielen
Scheveningen. Antonius Abtkerk, Scheveningseweg 233. Za. 18 u. (Engels). Zo. 11 u.
Parochie De Vier Evangelisten Info: rkparochiedevierevangelisten.nl
Valkenbos. Titus Brandsmakerk, Kamperfoeliestr. 279. Vrij.10 u. Zo. 11 u. 2/11 15 u. Allerzielen
Loosduinen. Kerk Maria van Eik & Duinen, Loosduinse Hoofdstr. 4. Di. 10 u. Zo. 11 u. 2/11 19 u. Allerzielen
Waldeck/Kijkduin. Pastoor van Arskerk, Aaltje Noorderwierstr. 4. Do. 10 u. Za. 17 u. Zo. 09.30 u. 2/11 10.30 u. Allerzielen
Leyenburg. Emmauskerk, Leyweg 930. Za. 13 u. Zo 9.30 u. Wo. 10 u. 2/11 10 u. Allerzielen

Diverse Rooms-Katholieke kerken	
Rijswijk. Kerk van Benedictus en Bernadette, Sir Winston Churchilllaan 372. Zo. 9.30 u.	
De Zinnen, kapel Chr. Triumfatorkerk. Ma. 18.15 u. avondgebed	
Lourdeskapel Berkenbosch Blokstraat 9A. Dagelijks open (9-18 u.), za. 11 u. Rozenkransgebed.	
Deutsch. Badhuisweg 35a. Zo. 10.30 u.	**Français.** Stoeplaan 4, Wassenaar. Zo. 11 u.

Kerken met vaste voorgangers

Anglican Church Ary van der Spuyweg 1. Zo.11 u. Holy Communion, 17 u. Contemporary Worship. 4de zo. 17 u. Choral Evensong.
American Protestant Church Esther de Boer-van Rijcklaan 20. 10 u.
Oud-Katholieke Kerk Juffrouw Idastr 7. Zo. 10 u. eucharistieviering, 1/11 Allerheiligen en Allerzielen, 15/11 Verjaardag kerkwijding, 8/11 16 u. vespers
Leger des Heils Ambachtsgaarde 198. Zo. 10.30 u. met muziekkorps.
Quakers Parkstraat 32. Zo 10.30 u. stille samenkomst
Zevendedagsadventisten Robijnhorst 197. Za. 10 u. bijbelstudie, 11 u. dienst.
Taizé Buurt- en kerkhuis Bethel, Thomas Schwenckestraat 30. Ma. 19.30 u.

Soms wijzigen de tijden van de diensten. Check tevoren de website van de kerk van uw keuze.

Kerken van de Protestantse Kerk Nederland (PKN)

Kerkgebouwen	Tijd	1 november	8 november	15 november	22 november	29 november
Lukaskerk Om en Bij 2.	10.15	ds Jannet van der Spek HA	ds Janine Mutsaers	voorbereidingsgroep Taizé	ds Fokke Fennema	naar Lutherse kerk
Duinzichtkerk V. Hogenhoucklaan 89	10.00	ds Ad van Nieuwpoort	ds Marco Visser	ds Jan Quinten Oskam	ds Ad van Nieuwpoort	ds Ad van Nieuwpoort
Christus Triumfatorkerk Juliana v. Stolberglaan 154	10.00	ds Jaap van den Akker	ds Jaap van den Akker	ds Robin ten Hoopen	ds Jaap van den Akker	ds Jaap van den Akker HA
Pax Christikerk Vlamenburg 2	11.00	ds Jasper Klapwijk	ds Jasper Klapwijk, Dankdag	pastor Hendrik Stevens	ds Jasper Klapwijk	dr Gieneke Sneller-Vrolijk
Marcuskerk Jan Luykenlaan 90	10.00	ds Jantine Veenhof, oogstdienst	ds Jantine Veenhof	ds Leneke Marchand	ds Jantine Veenhof	ds Bas Plaisier
De Oase Van Meursstraat 1	10.00	ds Durkje Sikkema	kringviering	ds Dennis Verboom HA	ds David Schiethart	ds Rob van Essen
Bergkerk Daal & Bergselaan 50 A	10.00	ds Marjan Zebregs	ds Birke Rapp, Groene dienst	ds Adrie Sterrenburg	ds Birke Rapp	ds Birke Rapp HA
Maranathakerk 2e Sweelinckstr.156	10.30	ds Mark van der Laan	ds Robert Jan Bakker	ds Ad Alblas	ds Mark van der Laan	ds Mirjam Elbers, cantate
Noorderkerk Schuijtstr. 9-11 Vieringen Lux	10.00 11.30	ds Hanneke Allewijn Rik Zwalua	ds Casper van Dongen Rik Zwalua	ds Anneke Mooi ds Jurek Woller	ds Hanneke Allewijn ds Niels de Jong	ds Anneke Mooi Rik Zwalua
Bosbeskapel Bosbesstr.	10.00	ds Sara Dondorp	ds Wout Huizing	ds Sara Dondorp	ds Casper van Dongen	ds Sara Dondorp S&T
Abdijkerk WillemIII-str. 40	10.00	ds Meindert Burema	ds Adrie Sterrenburg	ds Wout Huizing	ds Jacques Steenkamp	ds Jacques Steenkamp
Shalomkerk Vrederustlaan 96	10.00	ds Sandra den Hollander	ds Renske Slot-de Haan	*	ds Meindert Burema	ds A.C. Verweij
Bethelkerk Scheveningen J. Kokstr.173	10.00	ds Marjo Korpel	ds Annette Bosma	*	ds Annemieke Bosman	ds Annemieke Bosman
Oude Kerk Keizerstr. 8	10.30	ds J. Smit	ds H. Mast	ds Dirk-Jan Thijs HA	ds Barend Weegink	ds Jacob Korf
Nieuwe Badkapel Nieuwe Parklaan 90	10.00	ds Charlotte van der Leest S&T	ds Charlotte van der Leest, cantate (ook 19.15u. Dorpskerk W'naar)	ds Nel van Dorp	ds Charlotte van der Leest	ds Charlotte van der Leest
Pr. Julianakerk Tesselsestr. 6	10.00	ds Bernhard van Vreeswijk wo 4/11 19u Dankdag	ds Thejon Bos	ds Bernhard van Vreeswijk	ds Bernhard van Vreeswijk	ds Bernhard van Vreeswijk
De Toevlucht Laan v. Hoornwijck 140	10.00	*	Marja Griffioen	ds Axel Wicke	ds Fred Omvlee	ds Marjan Zebregs
Bethlehemkerk Laan v. Meerdervoort 627	10.00 16.30	ds L. Wullschleger 4/11 14.30 ds Bert Karel Foppen	dr P. Visser	ds Thejon Bos	ds Bert Karel Foppen	ds Bert Karel Foppen
Houtrustkerk Beeklaan 535	10.30	ds Karl van Klaveren	ds Johan Goud	ds Hans le Grand	Ds Karl van Klaveren	ds Nel Verburg
Kloosterkerk Lange Voorhout 2	10.00	ds Rienk Lanooy	ds Fulco Timmers HA, Oogstdienst	ds Rienk Lanooy	ds Jaap Smit	10.30 ds Fulco Timmers, cantate
Ev. Lutherse Gem. Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Gert Scholten	drs Elisa Aarsen-Schiering	ds Willem Boon HA	ds Jannet van der Spek	ds Wilna Steenbergen
Église Wallonne Noordeinde 25	10.30	X	Virginie Lacomme	Jean-Luc Marcillaud	pasteur Dieuwertje Zantingh	Virginie Lacomme
Oude Kerk Herenstraat 77 Voorburg	10.00	ds Leneke Marchand	ds C. van Alphen 19u ds Leneke Marchand vespers	ds Giel Schormans	ds Leneke Marchand	ds Leneke Marchand
Koningkerk Br. Ingenhoeslaan 4 Voorburg	10.00	ds Arlette Brabander-Schuytvlot	ds Robert Stigter	ds Robert Stigter	ds Arlette Brabander-Schuytvlot	ds Robert Stigter

Overige kerken

	Tijd	1 november	8 november	15 november	22 november	29 november
Deutsche Ev. Gem. Bleijenburg 5	10.30	*	Pfr Henning Scholz	Pfr Henning Scholz	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling
Doopsgezinde Gem. Paleisstr. 8	10.30	ds Marijn Vermet HA	ds Marijn Vermet	ds Han Cuperus	ds Monique Elias, over wonderen	ds Jannie Nijwening
Ev. Broedergem. Hernhutters Kon.Emmakade 66	10.00	ds Folkert de Jong	ds Folkert de Jong, oudstenfeest	ds Folkert de Jong	W. Idoe	11u ds Folkert de Jong, belijdenisdienst
Haagse Dominicus Th. Swenckestr. 30	10.30	5/11 19.30 Willem van der Meiden, Marieke Hulsbergen	X	Willem van der Meiden, Leo van Driel	X	Janine Mutsaers, mediatieve viering
Indon. Ned. Chr. Kerk Jan Luijkenlaan 92	13.30	ds Nico van Splunter	ds Machteld de Mik van der Waal	ds Stanley Tjahjadi Julianto Simanjuntak	ds René de Reuver	ds Danang Kurniawan
Kruispuntgemeenschap Bloklandenplein 15	10.30	X	ds Chris Schreuder eucharistie	X	br Hans Koster, gedachtenisdienst	X
Remonstrantse kerk Laan v. Meerdervoort 955	10.30	ds Antje van der Hoek, Reinhold Philipp	ds Jorn van Hartog	ds Johan Goud	ds Reinhold Philipp	ds Sjerp van der Vaart
Ichthuskerk Duinkerkstr. 9	9.30	ds Jasper Klapwijk	ds Jasper Klapwijk	ds Hans van 't Hoff	ds Jasper Klapwijk ds Mark van Leeuwen	ds Mark van Leeuwen
Franciscuskerk Johanna Triebelspad 10	10.30	ds Mineke Kroes	pastor Marie Thérèse van der Loo	pastor Engel Leune	pastor Nanda de Hoop	pastor Tomas van Driel

Symbolen X geen dienst * zie website van de kerk HA: Heilig Avondmaal S&T: Dienst van Schrift en Tafel

advertenties

Agenda november 2026

Voor een overzicht van alle activiteiten: zie kerkindenhaag.nl. Voor adressen van kerken zie pagina 6.

Engelse koorschatten
Kamerkoor Vox Antiqua onder leiding van Peter van der Leeuw, geeft een concert met de titel *English Choral Treasures*, met liederen van onder meer Dowland, Tallis, Morley en Purcell. Kaarten van € 9 – € 19,50 via voxantiqua.nl
Zo. 1. 15.30 u. ■ Houtrustkerk

Gedachtenisconcert
Ensemble Archipel verzorgt op 1 november een gedachtenisconcert. Op het programma staan de cantate *Aus der Tiefen rufe ich, Herr, zu dir* en het motet *Jesu, meine Freude* van J.S. Bach en *Selig sind die Toten* van H. Schütz. Vrijwillige bijdrage.
Zo. 1. 15 u. ■ Pastoor van Arskerk

Dichter bij de Dood
Al tien jaar viert het dichterscollectief *Dichter bij de Dood* Allerzielen op begraafplaats Oud Eik en Duinen. Dit jaar is er een extra feestelijke editie. Dichters dragen gedichten voor en er is ruimte om een brief te schrijven naar de hemel, een kaarsje te branden en stil te staan bij degene die je mist.
Zo. 1. 18.45-21 u. ■ Begraafplaats Oud Eik en Duinen, Laan van Oud Eik en Duinen 40

Even stilstaan
LUX organiseert op Allerzielen een avond om even uit de dagelijkse drukte te stappen en stil te staan bij de mensen die we missen. Met muziek, verhalen, stilte, een kaarsje en ruimte om elkaar te ontmoeten.
Ma. 2. 19.30-20.30 u. ■ Noorderkerk

Pianoconcert
Bram Verspille, pianobegeleider van het Emmauskoor, brengt een gevarieerd programma van klassieke pianomuziek. Vrijwillige bijdrage.
Za. 7. 15 u. ■ Emmauskerk

Orgelconcerten bij kaarslicht
Drie toporganisten nemen plaats achter de klavieren van het prachtige orgel van de Abdijkerk. Hun verrichtingen zijn zichtbaar via de beamer. Programma's: abdijkerk.info
Za. 7: Ben van Oosten, 14: Olivier Penin, 21: Mélodie Michel. 15.30 u. ■ Abdijkerk

Reparatie-inloop
Veel kapotte spullen verdwijnen in de vuilnisbak. Bij de reparatie-inloop in de Christus Triumfatorkerk kan ieder terecht met kapotte kleding, speelgoed en apparaten die te repareren zijn – om ideeën op te doen en een handje geholpen te worden.
Za. 14. 10-14 u. ■ Christus Triumfatorkerk

Najaarsverkoping
Najaarsverkoping in de Kloosterkerk met huishoudelijke artikelen, curiosa, speelgoed, schoenen, tassen, kleding, boeken, lp's en nog veel meer. Er is een restaurant met koffie en thee, soep en pannenkoeken.
Za. 14. 10-14 u. ■ Kloosterkerk

Contemplatief leven volgens Erik Borgman
In de nieuwe reeks *Contemplatief leven* bij DEZINNEN gaan deelnemers op zoek naar wat een contemplatieve levenshouding vandaag kan betekenen. Erik Borgman bijt in november het spits af. Toegang € 10. Aanmelden tot 13/11 via dezinnen.nl
Ma. 16. 19-21 u. ■ DEZINNEN, Christus Triumfatorkerk

Samen mantra zingen
Samen zingen is heerlijk en gezond en het verbindt mensen. Freek Kunz begeleidt de bijeenkomst op de vleugel. Vrijwillige bijdrage.
Vrij. 27. 20 u. ■ Remonstrantse kerk

Repaircafé in Bethel
In het repaircafé in Bethel kunnen bezoekers terecht voor kleine reparaties aan textiel, oudere audioapparatuur, kleine huishoudelijke apparaten, verlichting, kleine meubelen en mechanische toestellen. Vrijwillige bijdrage, aanmelden niet nodig. Info: repaircafe@betheldenhaag.nl
Za. 28. 10.30-12.30 u. ■ Buurt-en-kerkhuis Bethel

FILMS

Past Lives
Past Lives volgt de diepe verbondenheid tussen de Zuid-Koreaanse jeugdvrienden Nora en Hae Sung. Hun wegen scheiden zich wanneer Nora's familie naar Canada emigreert. Marli Huijer verzorgt een korte inleiding en een nagesprek over thema's als herinneringen, spijt en de invloed van sociale media. Kaarten vanaf € 10 via kloosterkerk.nl
Vrij 6. 19-22 u. ■ Kloosterkerk

Eleanor the Great
Na het overlijden van haar huisgenoot Bessie trekt Eleanor in bij haar dochter. In een praatgroep voor overlevenden van de Holocaust begaat ze de pijnlijke fout dat ze Bessies herinneringen aan het concentratiekamp oprakelt alsof het die van haarzelf zijn. Vrijwillige bijdrage. Info en opgave: 070-3258563, jenneke.reitsma@kpnmail.nl
Ma. 16. 19.30 u. ■ Bosbeskapel

The teacher who promised the sea
De jonge leraar Antoni Benaiges geeft in de jaren dertig van de vorige eeuw les in een arm Spaans dorp. Aan zijn leerlingen belooft hij iets bijzonders: ooit zullen zij de zee zien. De politieke spanningen van de Spaanse Burgeroorlog zullen echter hun levens ingrijpend veranderen. Entree € 9 voor maaltijd en film. Aanmelden via houtrustkerk@gmail.com
Zo. 22. 12.15 u. (lunch), 13 u. (film). ■ Houtrustkerk

Sint Nicolaascantates

Concertkoor Rijswijk zingt samen met kinderen van de koorschool Delft twee Sint Nicolaascantates. De eerste is van de Engelse componist Benjamin Britten. Hij heeft het leven van Sint Nicolaas op muziek gezet, vanaf geboorte tot aan overlijden. De tweede cantate is van de Nederlandse componist Bernard Zweers. Ongetwijfeld herkent het publiek de melodieën van verschillende Nederlandse sinterklaasliedjes.

BEELD: WIKIMEDIA COMMONS

Za. 7. 15 u. Bonifatiuskerk, Van Vredenburchweg 69, Rijswijk.
Toegang € 20 en € 13,50 (tot 18 jaar).
Kaarten via concertkoorrijswijk.nl

Kerk in Den Haag zoekt een hoofdredacteur

***Kerk in Den Haag* is een professioneel, journalistiek gemaakt maandblad, website en sociaal medium. Uitgever is een groep Haagse kerken. In verband met het vertrek van de huidige hoofdredacteur zoekt de uitgever een nieuwe hoofdredacteur.**

Het kerkelijk landschap verandert in rap tempo, ook in Den Haag. Dit heeft consequenties voor de wijze waarop blad, website en sociale media in de nabije toekomst vorm krijgen. Van de hoofdredacteur wordt verwacht dat hij/zij het transitieproces op deze drie niveaus weet te leiden.

Wat ga je doen?

Jij bent het eerste aanspreekpunt van *Kerk in Den Haag* en bepaalt – in samenspraak met de redactie – de koers van het medium binnen de kaders/algemene beleidslijn zoals vastgesteld door het uitgeversberaad. Je leidt de redactievergadering, bestaande uit vrijwillige, deskundige redactieleden, waarin wordt nagedacht over de komende nummers. Je geeft leiding aan en werkt nauw samen met de eindredacteur, waarbij jij de knopen doorhakt en de koers bewaakt. Je bent de spil van een enthousiaste werkgemeenschap die medeverantwoordelijk is voor de inhoud en de vorm van *Kerk in Den Haag*. Je leidt de ontwikkeling naar een bredere online aanwezigheid en een scherpere focus op de doelgroepen.

Wie ben jij?

- Je bent op de hoogte van de actualiteit in de stad;
- Je hebt aantoonbare veelzijdige journalistieke werkervaring, met print maar zeker ook met online (dagblad/tijdschrift/website/sociale media);
- Je voelt je verbonden met het christendom en je volgt de dynamische relatie tussen kerk, cultuur en samenleving;
- Je hebt goede kennis van de 'kerkelijke kaart' van Nederland en bij voorkeur ook van de oecumenische, politieke en sociale kaart van Den Haag;
- Je bezit de creativiteit om ontwikkelingen op mondiaal, landelijk en plaatselijk niveau in redactieverband te vertalen in journalistieke producties die van belang zijn voor zowel individuele lezers als Haagse geloofsgemeenschappen;
- Je bent zakelijk, proactief, communicatief en denkt vooruit;
- Je woont in Den Haag of nabije omgeving.

Het hoofdredacteurschap is een parttimefunctie (20 à 30 uur per editie) op freelancebasis, tegen een bescheiden beloning. Informatie over *Kerk in Den Haag*: zie www.kerkindenhaag.nl.

Telefonische inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij eindredacteur Anne-Helene Borgts (06-24696664). Sollicitaties kunnen tot uiterlijk 1 december via e-mail worden gericht aan de voorzitter van het uitgeversberaad, Sanne ten Bokkel Huinink (voorzitterkdh@gmail.com).

Leestips over verlies en rouw

FOTO: CLAY BANKS VIA UNSPLASH

Marjoleine de Vos, *En steeds is alles er: Over missen en herinneren*. Uitgeverij Van Oorschot, 2023. ISBN 9789028233034.

Hoe laat onpeilbaar verlies zich uitdrukken? Laverend tussen verzet en berusting, ongeloof en relativering tast Marjoleine de Vos haar herinneringen en haar gemis af. Ze leidt de lezer langs de woorden en beelden die denkers en dichters over de dood hebben opgetekend.

Michael Ignatieff, *Troost: Als licht in donkere tijden*. Uitgeverij Cossee, 2021. ISBN 9789059369894.

Wat doe je als je na een verlies denkt: hoe kan ik nu verder? Ignatieff put uit het werk van schrijvers, beeldend kunstenaars en componisten. Hij leest, luistert en kijkt naar het boek Job, de psalmteksten, poëzie, boeken, muziek en schilderijen. Hij vraagt zich af waar zij de moed en kracht vandaan halen om veerkrachtig te zijn in moeilijke periodes. Hij laat in dit boek zien dat we niet alleen zijn in ons verlangen naar hoop en ook wat de kunsten door de eeuwen heen zo troostend maakt.

Luuc Smit en Manu Keirse, *Rouwen is liefde*. Uitgeverij Lannoo, 2023. ISBN 9789401496933.

Verdriet is de keerzijde van liefde. Vroeg of laat zul je afscheid moeten nemen van iets dat of iemand die je dierbaar is. Helaas boezemen dood en afscheid velen onder ons angst in, omdat we collectief verleerd zijn wat rouwen is. Dit boek laat zien dat er meer dan één manier is om te rouwen. De auteurs schetsen een genuanceerd beeld van de vele gezichten van verdriet, ontmaskeren enkele hardnekkige mythes over rouw en bieden tegelijk ook concrete handvatten aan die kunnen helpen om houvast te vinden bij aangrijpend verlies.

Zie ook de aankondiging op pagina 4: op 28 november spreekt prof. Manu Keirse over zijn boek *Helpen bij verlies en verdriet*.

Colofon
Kerk in Den Haag maandblad
www.kerkindenhaag.nl website

NOVEMBER 2026,
jaargang 30, nr. 290
Deadline december: 30 oktober
Uitgave van de Protestantse Kerk Den Haag, de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag, de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage Oost.

Contact: redactie@kerkindenhaag.nl.
Tel. 06 24 69 66 64 (Anne-Helene Borgts)
hoofdredactie@kerkindenhaag.nl
Tel. 06 4626 69 64 (Greet Kappers)
Parkstraat 32, 2514 JK Den Haag

Redactie: Greet Kappers (hoofdredacteur), Irna van der Wekke (tekstredactie), Anne-Helene Borgts (eindredacteur), Ronald van Bochove, Henriëtte Boerma, Roelie Dröge, Rob van Essen, Hans Hemmes, Rienk Lanooy, Tom Mikkers, Frouckje van der Wal.

Vormgeving: Maartje de Sonnaville
Webredacteur: Ronald van Bochove

Druk: Opmeer Drukkerij bv
Website: ISI Media, isimedia.nl

Advertenties:
kerkindenhaag.nl/adverteren
info@kerkindenhaag.nl
06 24 69 66 64 (Anne-Helene Borgts)

Los postabonnement:
€ 30,- per kalenderjaar (10 nummers).
Opgave: info@kerkindenhaag.nl
Giften: IBAN NL35 INGB 0007 7749 10

Disclaimer:
Kerk in Den Haag heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Indien iemand desondanks meent rechten te kunnen doen gelden, dan kan hij of zij contact opnemen met de eindredacteur.

Copyright:
Overname van foto's en artikelen alleen na schriftelijke toestemming van de redactie: redactie@kerkindenhaag.nl

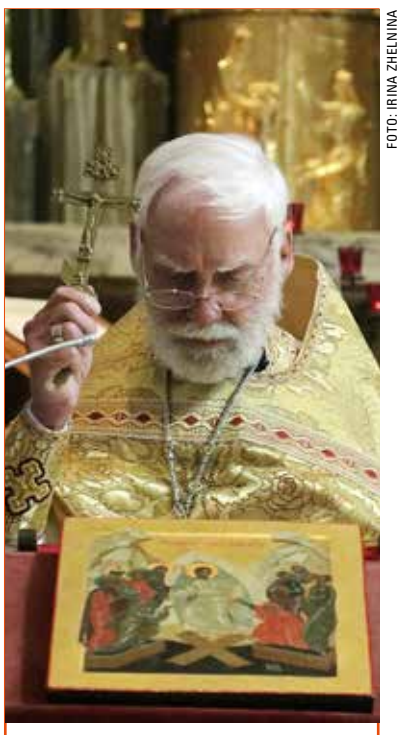

FOTO: IRINA ZHELNINA

Byzantijnse liturgie met icoonwijding

Op 8 november wordt in de H. Antonius Abtkerk de Goddelijke Liturgie van Johannes Chrysostomus gevierd. Pater Peter Peelen S.J. gaat voor in deze bijzondere viering en het Hoorns Byzantijns Mannenkoor onder leiding van Grigori S. Sarolea verzorgt de liturgische gezangen. Aansluitend vindt een iconenwijding plaats.

Zo. 8. 11 u.
H. Antonius Abtkerk,
Scheveningseweg 233

Troubadour Martijn Breeman

Alle liedjes

Gewetensnood

Wat schaft de pot? Wat schaft de magnetron?
Bespoten aardappels met sperziebonen.
Wie op en rond de boerderijen wonen,
betalen deze spijs met parkinson.

Een lekker lapje
dierenleed.
Neem nog een hapje
en vergeet.

Doe mij nog maar een glas verboden wijn
uit Israëls veroverde gebieden,
maar wie een tuintje heeft, die mag toch wieden?
De rekening is voor de Palestijn.

Nou niet zo zuchten;
het is goed.
Verboden vruchten
smaken zoet.

We sluiten af – precies zoals het hoort –
met koffie van de welbekende merken
waar boeren voor een hongerloon voor werken
met melk waarvoor een kalfje is vermoord.

't Is heerlijk eten
wat u ziet,
maar eerlijk heten
mag het niet.

Voor landbouw worden bossen omgebracht.
Het landbouwgif vervuilt het bodemwater,
maar dat is allemaal een zorg voor later.
De rekening is voor ons nageslacht.

Wij zijn Den Haag

Op 5 oktober werd de korte film *Wij zijn Den Haag* gelanceerd. Hierin laten tien Haagse groepen zien dat we ze niet in hokjes kunnen stoppen. Van ADO-supporters, ambtenaren en nieuwkomers tot bevlogen jongeren, medici van HMC Westeinde, leden van Rotary Club Pulchri en vrouwen van het Schevenings Vrouwenvisserskoor.
Wat gebeurt er als we verder kijken dan onze vertrouwde kring? Dan ontdekken we hoeveel we gemeen hebben met mensen die op het eerste gezicht heel anders lijken. Eén simpele vraag kan al genoeg zijn om verbinding te vinden. Zo ontstaat ruimte voor een groter, veelkleuriger 'wij'.

Bekijk hier de film

FOTO: WIJ ZIJN DEN HAAG

Schilderen in de adventstijd

FOTO: SABRINAFELIU VIA PIXABAY

Voor iedereen die graag schildert of tekent is er in de donkere tijd van het jaar een cursus Bijbels schilderen. Deelnemers luisteren naar de Bijbelverhalen die op de zondagen van de adventstijd worden gelezen. Zij leggen vervolgens het verhaal, een detail, een gevoel of een thema van het verhaal vast op doek. Bij elke bijeenkomst wordt een korte inleiding gegeven en er wordt onder vakkundige begeleiding geschilderd. Materiaal en schilderdoeken zijn aanwezig. Er wordt per keer een kleine bijdrage gevraagd.

Di. 24 nov. en 1, 8, 15 dec. 10-12 u. Bergkerk, Daal en Bergselaan 50A

Leren van Luther

In de cursus *Leren van Luther* verdiepen deelnemers zich in Luthers weg naar hervorming. Luther heeft nooit een nieuwe kerk willen stichten. Hij wilde de kerk van zijn tijd en de theologie grondig hervormen, om zo relevant te blijven in situaties van grote culturele veranderingen. In die zin kunnen we van Luthers reformatie leren als we naar onze eigen tijd en onze eigen kerken kijken. Want wat maakte Luthers hervorming succesvol?

Vanaf do. 12 nov. 19.30-21 u. Kosterij, Lutherse Burgwal 7, Den Haag. Deelname € 25. Er is ook een gelegenheid om online deel te nemen. Info en opgave voor 30 oktober via lerenvanluther.nl

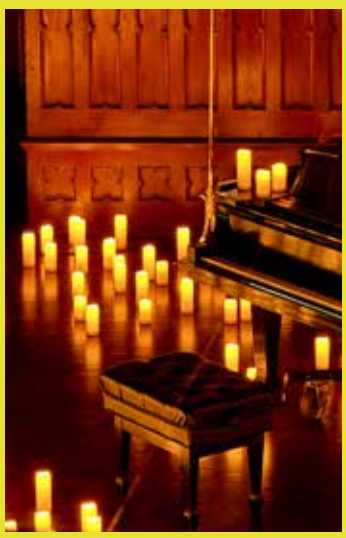

FOTO: LIOSHA SHYP VIA UNSPLASH

Bach bij kaarslicht

De muziek van Johann Sebastian Bach is voor velen het absolute toppunt uit de muziekgeschiedenis. Countertenor Erjan van der Velde voert samen met Joël Boone op orgel en piano enkele hoogtepunten uit zijn oeuvre uit. In dit programma wordt de tijdloosheid en emotionaliteit van Bach in verbinding gebracht met poëzie, voorgedragen door Ad van Nieuwpoort.

Wo. 25. 20.15 u. Duinzichtkerk, Van Hogenhoucklaan 86. Toegang: € 10

FOTO: STRAATPASTORAAT

En toch: geloof

Het jaarthema van de protestantse wijkgemeente Den Haag Zuidwest is *En toch: geloof, hoop en liefde*. Rond dit thema worden drie lezingen georganiseerd. De eerste lezing is van ds. Nico Binnendijk, straatpastor bij het Haagse Straatpastoraat. Het Straatpastoraat biedt een luisterend oor aan mensen die een groot deel van hun dagen en nachten doorbrengen op straat of in de maatschappelijke opvang. Zijn lezing zal zich concentreren rond de woorden 'En toch: geloof'.

Ma. 9. 19.30 u. Bosbeskapel, Bosbesstraat 5

FOTO: MOHANAD KARAWANCHY VIA UNSPLASH

Eerlijk Voedsel Festival

Ons eten heeft alles te maken met onze gezondheid, met sociale verbanden en met religieuze en culturele gewoontes, maar ook met duurzaamheid, met klimaat en klimaatrechtvaardigheid, met lokale en globale economie. Om die reden staat de werkgroep Geloven in Groen dit jaar stil bij het thema Eerlijk eten. In november organiseert de werkgroep het Eerlijk Voedsel Festival. Er zijn (h)eerlijke proeverijen, workshops, een informatiemarkt met voedselinitiatieven in Den Haag, muziek en vegan hapjes. Ook voor kinderen is er van alles te doen. Hoofdspreker is Liane Lankreijer, inspirator van belangrijke voedselinitiatieven in Den Haag.

Za. 7. 13.30-17 u. Christus Triumfatorkerk, Juliana van Stolberglaan 154. Toegang vrij. Info: geloveningroen.nl

Noodpakket voor de (kinder)ziel

Wat zeg je wanneer je kind vraagt of er oorlog komt, of waar zij straks kan gaan wonen of waarvoor hij zal doorleren in een wereld die technologisch razendsnel verandert? Tijdens deze avond, speciaal georganiseerd voor (groot)ouders van opgroeiende kinderen, onderzoeken deelnemers welke hoop er te putten is uit hun geloofsbronnen. Hoe kunnen zij weerbaar, stevig en flexibel zijn ten behoeve van hun kinderen en henzelf? Begeleiding: ds. Fulco Timmers en ds. Theo Witkamp.

FOTO: ANTHONY SHKRABA VIA PEXELS

Wo. 4. 20-21.30 u. Kloosterkerk, Lange Voorhout 4. Toegang vrij. Aanmelden: kerkindestad@kloosterkerk.nl

Kerstmarkt

Op de kerstmarkt van de Duitse Evangelische kerk kunnen bezoekers genieten van een sfeervolle ambiance met liefdevol samengestelde aanbiedingen voor jong en oud. Er zijn met de hand versierde adventskransen, knutselartikelen, kerstkoekjes en andere traditionele Duitse kerstgebakjes te koop. Voor jonge bezoekers is er kaarsen trekken en een kinderhoek met een gevarieerd programma. Voor de inwendige mens is er thee en koffie, glühwein, taart en braadworsten van de grill.

Za. 28. 10-15 u. Duitse Evangelische kerk, Bleijenburg 5